

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (13.)

Az egyemeletes iskola ablakaiból, a tőltesen áttekintve, szembeötlött a már teljes pompájában őröködő, örökké susogó, zörgő, napfényben villogó, gömbölyű koronás Nagy Nyárfa. A tanulóknak csak rá kellett nézni, ha rossz kedvük volt, és máris megkönnyebbültek, mert ez a fa nemcsak szépséget, de nyugalmat is sugárzott. Ilyenkor a vakációval érkező gyöngyélet, a tanévzárás jutott az eszükbe önkéntelenül. Lacinak már az álmait is az elkövetkező örömteli hónapok foglalták le. Egyetlenegy szürke folt zavarta csupán az álomképet – a Cigánygödörrel kapcsolatos félelme, de minden ilyen álom után, csak megerősödött benne az elhatározás, ezt a tavat legyőzi, meghódítja, akár az élete veszélyeztetésével is.

Az ötödik osztályban, a tanító asztalán minden nap ott díszelgett egy szép orgonacsokor, amelynek illatáról a boldog nyár jutott eszébe diáknak s tanítónak egyaránt. Ezeket a csokrokat a lányok hozták felváltva. Az ötödik osztályban mindegyik lányt szépnek és csinosnak lehetett mondani, de a legcsinosabbik és a legszebb Elza volt, a Laci padtársa. Bárhogyan is volt, valahogy sohasem bontakozott ki közöttük a gyerekszerelemnek vagy barátságának semmilyen formája, s erről Laci tehetett. Nála a lányok iránt érzett vonalmat háttérbe szorította a tekézés, a futball és a kísérletezésekkel járó állandó kíváncsiság. Ferinél és Pityunál más volt a helyzet. Ők félreérthetetlenül vonzódtak a gyengébbik nemhez, sőt büszkék is voltak a lányszívek meghódításának tudományára.

A tanév vége előtt pár nappal a badalói iskola tanulóit Baktára vitték kirándulni. A kiruccanás fontos mozzanat volt sok gyerek, így a Laci életében is, mert először láthattak ott erdőt, vagy legalábbis egy erdőre emlékeztető ligetet, amely a természetnek e nagyszerű csodáját szemléltette. Már az is élményszámba ment, ahogyan hármas sorokban felsorakozott a sok vörös nyakkendős pionír az iskola előtt, hogy gyalogszerrel útra keljen szülőfalujuk akác sorok közötti porosodó utcáján, s hogy vidám énekszóval vonulva magukra vonják a felnőttek figyelmét. Elöl haladtak a hetedikesek, ők ismerték jól a lerövidített utat, a mezei ösvényeket, és ők vitték a prímet az éneklésében is. Lacinak ez a dal tetszett a legjobban: „Erdő,

erdő, erdő, marosszéki kerek erdő. Madár lakik benne, madár lakik tizenkettő...”Amikorra minden iskolában és másutt tanult dalt többször is elénekelték ezen a napfényben úszó áprilisi reggelen, jól berekedtek, s már meg is érkeztek arra a helyre, ahol hirtelen kellemes hűvös várt rájuk. A magas tölgyfák között egy díszkapun át kellett bemenni, ahol egy nagy vörös csillag alatt oroszul ez volt olvasható: Baktai Kísérleti Állomás. Ez fölöttébb felkeltette a Laci figyelmét, és elhatározta, megpróbálja kinyomozni, vajon mivel lehet még itt kísérletezni, amiről neki nincs tudomása. Örömmel látta, hogy folyik a Vérke is, egy igazi hosszú folyóvíz, nem holmi vacak Tenevizsla. Ebben a kis erdőcskében olyan élőlényeket látott, amelyekkel odahaza még nem találkozott. Sokkal nagyobb hangyákat, óriási pókokat, nagy, barna lepkéket, de a legkülönösebbek azok a szarvasbogarak voltak, amelyeket Laci még soha nem látott, és olyan jól lehetett ijeszteni velük a lányokat. Sosem tudta megérteni, miért kötelező a lányoknak visítani, ha bogarat dobnak a hajukba, békát tesznek a kezükbe, vagy gyíkot lógnak az orruk előtt a farkánál fogva. Mint minden alkalmat, ezt is ki kellett használni most, meg kellett őket ijeszteni valamivel, nehogy sértve érezzék magukat a lányok, nehogy aztán sírva panaszkodjanak otthon, hogy velük senki sem törődik. Ami aztán még varázslatosabbá, titokzatosabbá tette ennek a kirándulásnak a színhelyét, az erdei félhomály és a tölgyeknek, az avarnak az ismeretlen kesernyés szaga volt. Ehhez hasonlót sem Laci, sem a tanulók többsége nem látott, nem tapasztalt. Az izgalmak fénypontja mégis a két tanító közötti fogadás volt, amelynek titokban kellett volna maradnia, de végül minden kiránduló iskolás megtudta. Jozsif Jozsifovics ugyanis birkózásra hívta ki Mándor Mándorovicsot, aki nem sokáig kérettette magát, sőt fogadtak is, valószínűleg pálinkában, mivel annak mindkettlen kedvelői voltak. A birkózás az erdőnek egy kíváncsi szemek elől eltakart részében zajlott, de közönség mégis akadt, mert a bokrok közül egy osztályra való fiú leste az összecsapást. Jozsif Jozsifovics magas, szikár férfi volt, Mándor Mándorovics pedig szintén magas és ráadásul testes ember. Az ereje megvolt neki, ám nagyon lassan mozgott, a viadal ezért elég hosszúra nyúlt. Mándor Mándorovics láthatóan fárasztotta az ellenfelét, aztán egyszer csak megunt, s egy jó fogással a földre penderítette. A közönség kiszaladt a bokrok közül, hogy megnézzék, éri-e a földet Jozsif Jozsifovics két válla. Laci még le is hasalt, úgy ellenőrizte, mint szakértő. A legyőzött elismerte a vereséget, és zavarában megfeledkezett róla, hogy nem az osztályban van, s odakiáltott a pioníroknak: „Mindenkivel azonnal üljön a helyére!”

A Vérkében való fürdés szigorúan meg volt tiltva mindenkinek. Lacit és társait viszont kíváncsivá tette, hogy azon kívül, hogy bele lehet fúlni, mi van még abban a vízben, ami miatt tilos a fürdés. Nem is lehetett ellenállni a csábításnak, hiszen ki tudja, mikor lesz még egy alkalom arra, hogy egy badalói fiú folyóvízben fürödjön. Laci ezt sosem bocsátotta volna meg magának. Sokáig sikerült fennmaradni a víz felszínén nyelés nélkül, de azért aggódva gondolt a közelő Cigánygödörös próbatételre, ahol a két part közötti távolság több mint az ötszöröse volt a Vérke szélességének. Így ez a baktai kirándulás nagyon jól sikerült, hiszen mindenki bőségesen markolt az élmények kosarából.

Orgonavirágok illatával kedveskedett a vasárnap délelőtt. Vén Bajusz kilépett a kisajtón, körbenézett a felvégi utcán, megvakarta a tarkóját, kalapját a homlokára tolta, majd szuszogva a lócára ült s rögtön belenyúlt a jobboldali lajbizsebbe.

– Na, hon vagyol má? – Dörmögte.

Aztán a baloldaliiban megtalálta, amit keresett – a pipát. A földről egy használt gyufaszálat vett föl, és komótosan, a pipa szárát többször megszívogatva, alaposan megszabadította a füstjáratot a lerakódott kátránytól, majd a zsebébe csúsztatta a tisztítóeszközt. Gyakorlott mozdulatokkal fürgén megtömte a pipát, elővette a gyufásdobozt, és pőfékelve rágyújtott.

Mózsának, az unokájának, ragadós karamell cukorkára fáj a foga, megpróbált hát tíz kopeket kunyerálni tőle – az öregnél mindig volt pár kopek. Ahogyan a nagyapó, Vén Bajusz, mert olyan kedve volt, éppen köpött egyet. Mózsi felcsattant.

– Papó, ráköptél a cipőmre!

Az öreg természetesnek tartotta a dolgot.

– Na oszt! Máskor ne állj a köp járásába!

– Papó! – Mondta Mózsi. – Tíz kopeket akartam kérni, de most már húszat adjál, mert leköptél.

– Hallod, te fijo – szólt halkán az öreg. – Le se tagadhatnád, hogy Balog fajta vagyol, te! Itt van neked a húsz kopek, ha megnyerted, vigyed.

Mózsi megörült a pénznek.

– Köszönöm, papó – vigyorgott. – Ha akarod, leköpheted a másik cipőmet is, de csak akkor, ha van még kopeked.

Vén Bajusz erélyesen felemelte a pipáját.

– Na de most mán elég vót! Nem szégyelled magadot, he?

Ezt már Mózsi csak messziről hallotta. Tudta, az öreg nem szokott kucorizálni, s ha kellett, meg is csapkodta a csontos kezével.

Az út közepén Csinki lépkedett a nejevel. Az emberen katonanadrág volt, egyik cipőjének már nem volt sarka, de büszkén emelgette a lábát, mint egy kakas. Jó cigány szokás szerint, három méterre a háta mögött tipegett mezítláb Lulu, gömbölyű csípőjén jobbról balra ringott a sok tarka szoknya, attól látszott kövérkésnek. Vén Bajusz egész télen nem látta őket, és az idős embernek most kimondottan jól esett látni az ismerős házaspárt. Meg is szólította őket.

– Gyertek csak közelebb, beszédem van veletek.

Csinki köszönt az öregnek.

– Jó napot, Kálmán bátyám! Hogy szolgál az egiszsége?

– Köszönöm, jól. Megvagyok, nektek is így kívánom. Hanem hát, Lulu, tudol te még jósolni, úgy mint jánykorodban?

– Jaj, hát hogyan tudnék, nyalom a sivit. Mikor jósoljak Kálmán bátyámnak?

– Hát most.

– Mit ad irte, Kálmán bátyám?

– Odaadom a bagót, meg kapol egy pipa dohányt.

Lulu bólintott, hogy így jó lesz, és egészen közletről, nagyon komolyan megvizsgálta Vén Bajusz tenyérráncait.

– Maga örülhet, Kálmán bátyám – hízelgett Lulu –, mert maga még tíz évet fog élni ezen a földön. Hála a Mindenhatónak!

Az öreg megcsóválta a fejét.

– Én elhiszem, hogy jót akarsz nekem mondani, Lulu, de nekem az igazat mondjad. Na, nézd csak meg még egyszer, tíz év, az túl sok nekem.

A cigányasszony szomorúan ismét megfogta a kezét.

– Ha az igazságot akari, én megmondom, de ne legyen harag. Egy íve van még, de lehet, má annyi se, sajnálom.

Az öregnek nagyot dobbant a szíve, és erősen beleszippantott a pipájába.

– Nekem te ne handa-bandálj – mondta felvörösödve. – Emmá meg túl kevés! Amíg fiatalabb vótál, jobban értettél hozzá, na nézd csak meg még egyszer, a harmadik a magyar igazság.

– Jól van! – mondta Lulu. – De annak már más ára van. Még egy doboz Verhovina cigaretta, ha nem sajnáli.

Harmadszorra aztán Vén Bajusz kedvére való választ kapott Lulutól, három évet szeretett volna hallani, és ezt ki is csikarta tőle. A cigányok

tovább mentek, miután megszerezték a füstölnivalót, s a megtömött pipát felváltva szívták. Csinki ránézett az asszonyra. „He?” – kérdezte a szemével. Lulu megértette a kérdést, sóhajtott, és a föld felé intett az ujjaival. Az ura megértette.

Nagyon jó dolog az, ha az embernek minden iránt érdeklődő, tudni vágyó természete van, de az is jó és feltétlenül előnyös, ha a dolgok felől van kitől értesülni, s a kérdésekre válaszokat kapni. Laci ebből a szempontból nézve szerencsés helyzetben volt, mert apja, a tanító úr, ha professzor nem is volt, nagyon sokféle ismereteknek volt a birtokában. Ha valamit esetleg mégsem tudott, akkor a lexikonjától kért segítséget. Így szerzett Laci tudomást a Vereckei-hágóról, a nagy dicső és dicstelen háborúkról, a csonka Magyarországról, a Titanic katasztrófájáról, az atombombáról, és még sok mindenről, de a legjobban a felfedezések, a tudomány és a technika csodái érdekelték. Különösen tetszett neki az Edison nevű feltaláló, aki nem is volt nagyon nagy tudós, de sokat kísérletezett, és a siker nem hagyta cserben. Elhatározta, ő is feltaláló lesz, de sietni kell a kísérletekkel, nehogy mások elhappolják előle az ötleteket és a babérokat. Először is megkérdezte az apját, hátha tudna valamilyen tippet adni, mit lehetne elsőnek, gyorsan, nem bonyolult módon felfedezni, feltalálni? A tanító úrnak tetszett ez a kérdés, de semmilyen használható tanácsot nem tudott adni a fiának, csak a szellemeskedés jutott az eszébe.

– Fedezd fel a spanyolviaszt! – mondta.

Laci nem is kérdezte meg, hogy milyen az a spanyolviasz. Sejtette, ez is csak olyan semmit sem jelentő mondás, mint az, hogy a rák a vetésre ne menjen, meg az, hogy mert Bálint katona és a kesztyűbe dudálás. Egyedül maradt hát nagy-nagy gondjaival. Dugóra nem lehetett számítani. Egyelőre. Úgy félt már a kísérletektől, mint a kecske a késtől. Feri komoly segítség lehetett volna, de nem ért rá erre az időigényes tudományos munkára, mert tehenet legeltetni, ásni és vetni kellett odahaza. Ezeket a gondokat azonban legyűrte, mert erősen éltette a remény, és Edisonsá álltva magának példaképpül, jelentősen megnőtt az önbizalma. Laci először is leltárba vette azokat a tárgyakat, amelyeknek a kísérletei során hasznát lehetne venni. Volt egy nagyítója, egy mágnespatkója, aztán a rézcsengő, az acélgolyó, a matracrúgó és a nadályok zárták a sort. Ezekhez még társulhattak a madzagok, drótok, szögek, gumik és még sok olyan kincs, amelyeknek a felhasználási lehetőségét figyelembe véve ihletet adhatnak egy találmány gondo-

latához. Úgy gondolta, a puskaport már feltalálták, ezzel már elkésett, hát ő megpróbálkozik az automata tyúketetővel, aminek a működési elve nagyjából már körvonalazódott előtte.

A nagyító volt a szíve ennek a találmánynak. Vékony, vastag drótokból és deszkadarabokból egy olyan állványt szerkesztett a nagyítónak, amelynek a segítségével bármilyen szögben be lehetett állítani a naphoz képest. Úgy gondolta, ha már alkot valamit, akkor az legyen tökéletes. Az etetőt úgy tervezte, hogy három ciklusban működjön. Az első legyen a takarmányszórási fázis, a második a tyúkhívogató csengőhang, a harmadik pedig egy rafinált módszer a verebek elriasztására. Ezek a madarak rendszerint együtt ebédeltek a tyúkokkal, kövérré híztak, végül több és több rokont hoztak magukkal.

Laci tehát munkához látott. Először is a nagyító alá behelyezett pléhdarabon beállította a déli tizenkét órai napsugár fókuszpontját és krétával megjelölte. Erre a pontra helyezte azt a kikötött madzagot, amellyel a felakasztott búzás vödört egy gumiszalag segítségével kifeszítette. A következő zsinórt a tizenkét óra egy perces fókuszpontra fektette. Ezzel egy lerögzített matracrugót húzatott félre, majd felkötözte rá a csengőt. A verébriasztásra a badalói fiúk által ismert pukkantásos eljárást vélte célszerűnek. Ehhez egy kemény fahasábon kellett egy vastag szöggel lukat mélyeszteni, ezt lekapart gyufaméreggel megtömni, és a lecsiszolt hegyű szöveget ráhelyezve, egy kalapáccsal ráütöni. Itt az ütőszerszámot egy ugyancsak felakasztott, öt kilós mérlegsúly helyettesítette, s ennek a tartó zsinórját szintén az egy perccel későbbi fókuszpont álláshoz tette. Természetesen ezek az előkészületek, a részletek kidolgozása, nem egy nap alatt mentek végbe, de amikor már elégedett volt a munkájával, a főpróbának a másnapi déli időpontot tűzte ki. Latolgatta magában, kit kellene meghívni megfigyelőnek, mert hát mit ér az olyan találmány, amit elrejtenek mások szeme elől? Végül nagyon jól választott. Vén Bajusz, akivel ő mindig is olyan pajtásos jó viszonyban volt, aki őt a maga módján felnőttként kezelte, remek személynek mutatkozott, szükséges volt azonban elmagyarázni az öregnek a dolog lényegét.

– Tessék megnézni, Kálmán bátyám! Egy fizikai kísérletet fogok csinálni. A tudománynak fejlődni kell. Ez itt egy modern, automata tyúketető. Ha pontosan dél lesz, a búza ki fog borulni a viderből, mert a nagyító elégeti a madzagot. Azután a csengő ebédelni hívja a tyúkokat. Először még meg kellesz ezt nekik szokni, de majd megszokják ezt a hangot, mint a pulya az iskolában. A potyázó verebeket meg az a pukkasztó fogja elzavarni, ha a súly ráesik a szegre.

Az öregember kihozta a pápaszemét, úgy vizsgálta, helytálló-e a magyarázat.

– Aha! – szólalt meg. – Hát oszt akkor meg mi lesz, ha borús idő lesz, oszt nem fog sütni a nap?

Laci kész volt a válasszal:

– Akkor elvágjuk a madzagokat késsel!

– Hát persze! – pödörgette bajszát Vén Bajusz. – Öreg vagyok én má, ilyesmi, látod, nem jut az eszembe. Tudomány kell ehhez, la!

Azzal kihozta a sámedlit a tornácra, ráült, s miközben a pipáját töltötte, mereven figyelte az etetővödröt. Laci melléje guggolt és megjegyezte, még korán van, az automata hajszál pontosan fog működni, legfeljebb tizenöt másodperc különbséggel, de hát a tyúkoknak úgy sincs órájuk.

A főpróbához szükséges feltételek szerencsére adottak voltak, mert a nap hétágra szórta forró sugarait. A rádióból már hallatszott a déli harangszó. Laci kezében tartotta apja zsebóráját, és izgatottan hol az órára, hol a vedérré nézett. A nagyító alatt megjelent az első füstcsík, majd hirtelen a gumiszalag ereje elszakította a megperzselt madzagot, és a vödör tótágast állva kiöntötte a búzát a földre. Nagy csend következett. Az egyik tyúk már meg is találta, de hát az nem tudta, hogy még nem illik hozzálátni az ebédhez, a csengő hangja ugyanis csak ezután, egy perc múlva következett, amikor a fókuszpont elégette a matracrugót kifeszítő zsinórt. Megszólalt a rajta függő csengő, de olyan hevesen, mintha tűzvészt jelzett volna. A Domcsi felmordulva kiszaladt az eperfa árnyéka alól, és mérgesen megugatta a csengő alatt ugránczó rugót. A tanító úr érdeklődve kilépett a tornácra, és mint csendes megfigyelő, kíváncsi szemekkel követte a nagy kísérlet lefolyását. A tyúkok közben szépen gyülekeztek a búzára, de az ég madarainak még se híruk, se hamvuk nem volt. Szegény Domcsi egy jóízű nyögéssel már éppen kinyújtózott a fal alatt, amikor a leeső mérlegsúly is elvégezte a feladatát, a kutya eszeveszett ugatással úgy szétkergette a falatozó tyúkokat, hogy azok kakasostól, jércéstől, az udvar túlsó végéről pislogtak visszafelé. Vén Bajusz elismerően bólogatott, de már kissé fészkelődött a helyén, pedig csak most következett a csattanó. Először egy, majd öt veréb, aztán már egész csapat, de érkeztek a gerlék is a terített asztalra, ők lettek a nevető harmadikok. Az öregnek megállt tátott szájában a pipa, s ahogy felocsúdott, alig volt ideje elkapni, hogy ki ne essen a fogai közül. „Hé!” – szólalt meg rekedten. Azután folytatta: „he-he-he!” Majd szinte fulladozva, nyúsítva: „hi-hi-hi!” A tanító úr sem bírta már tovább a kun-

cogási ingerét visszafojtani, s a két felnőtt egymás jókedvét látva, most már mindketten harsányan nevettek. A nagy zajra kiszaladt az egész család, és most még jobban fokozódott a nevetés, a lárma. Vén Bajusz már évek óta nem nevetett ilyen sokat is ilyen jóízűen, így aztán megártott neki. Muszáj volt bekísérni a szobájába, és lefektetni, mert megfájdult a hasa és az oldala. Laci úgy érezte magát, mint a kopasz farkas a mesében – leforrázva. Nagyon terhelt a bűntudat, hogy már megint olyat csinált, ami nem csak rossz, de kimondottan kártékony is.

– Kálmán bátyám, hol fáj? – kérdezte sajnálkozva.

– Itt, itt – mutatta az öreg az oldalát, és ismét rájött a nevetőgörcs.

Laci segítséget ajánlott fel.

– Van két nadályom! – mondta.

– Minek a? – kérdezte az öreg.

– Rátesszük a Kálmán bátyám hasára, és azok kiszívják a fájást.

– Tanító úr, tanító úr! – kiabált a vénember a röhögéstől kifulladásra.

Vigyék el innen ezt a fiút, mert menten megöl. Má nem csak feltaláló, má orvos is lett!

Végre, mikor elcsitulak a kísérlet okozta zajok, Laci levonta a következtetést. Azért mégiscsak volt itt valamilyen elgondolás, ha balul is sült el a Domcsi miatt. Edison biztosan ott kísérletezett, ahol sem kutyák, sem macskák, sem más zavaró tényező nem akadályozta a munkáját. Ezt a kísérletet mégiscsak az elsőnek lehet tekinteni, nem a századiknak. Nincs mit szégyenkeznie, ez egy jó kezdet. Máskor még jobban átgondol mindent. Tovább már nem volt idő gondolkodni ezen, a sorolja felől már hallotta a Dugó füttyjeleit. Az akácfák alatt gyülekeztek a pitykézők.